

N. Szabó József

Magyarország kulturális és tudományos kapcsolatai Zsidó-Palesztinával

(1945-1948)

A magyar–zsidó–palesztin viszony sajátosságai

A magyarság és a palesztinai zsidóság kulturális kapcsolata különleges, más népekkel vagy országokkal kevéssé összehasonlítható, a magyar kultúr-diplomácia számára több okból rendkívül fontos terület volt.

A magyar politika azt remélte, hogy egy jó magyar–zsidó–palesztin viszony nemzetközileg csökkentheti az ország elszigeteltségét. A nemzetközi beilleszkedés szempontjából Magyarország számára ezért fontos politikai érdek lett a zsidósággal való kapcsolat hangsúlyozása.

A Palesztinába kivándorolt magyarországi zsidóság nagy része magyar anyanyelvű volt, erős szálakkal kötődött a magyar kultúrához, sokan közülük a magyar művelődéstörténetbe is beírták a nevüket. A holocaust után a kivándoroltak természetesen szörnyű emlékeket vittek magukkal, a magyar kultúrához fűződő szálakat mégsem vághatták el egyik napról a másikra. A magyar–zsidó kulturális kapcsolatok kiépülése a magyarországi és a kivándorolt magyar származású zsidóság identitása szempontjából egyaránt fontos volt. Az új hazát keresők számára a múlttal való kapcsolat, a Magyarországon maradtak számára a kiépülőben lévő zsidó állammal az együttműködés, az összeköttetés lehetőségét teremthette meg.

Magyarország és Zsidó-Palesztina kulturális kapcsolatainak kiépítésében ezért mind az elszigetelt helyzetben lévő magyarság, mind pedig a kivándorolt zsidóság érdekelt volt. A kölcsönösen előnyös együttműködésből 1945 után azonban Magyarország többet nyerhetett. A praktikus okokból pre-

ferált magyar–zsidó kultúrkapcsolatok ugyanakkor erkölcsi jóvátételt jelentettek a zsidóságnak. A palesztinai zsidósággal való kapcsolat kiépítése a magyar demokrácia részéről gesztus volt a magyarországi zsidóság felé is. A kapcsolatteremtés a zsidóság ki nem mondott megkövetése volt, egyfajta erkölcsi jóvátétel-töredék mindazért, amit a zsidó néppel szemben elkövettek.

Az erkölcsi jóvátétel sajátos megnyilvánulása volt a numerus clausus, valamint a különböző zsidótörvények miatt hátrányt szenvedett entellektüelek rehabilitálása. Az igen nagyszámú szellemi kiválóság rehabilitálását a demokratikus kormányzat és a kulturális vezetés fontos feladatának tartotta. Folyamatosan gondoskodtak az akadémiai tagságuktól, illetve katedrájuktól megfosztottak visszahelyezéséről állásukba. Nagy elmaradást kellett pótolni a zsidótörvények miatt az egyetemekre fel nem vett zsidó fiatalok egyetemi felvételével.

Rehabilitálták a zsidó származású tudományos-művészeti emigráció egy részét is. Erkölcsi szempontokon túl ez azért volt igen lényeges, mert a kultúr-diplomácia nagy jelentőséget tulajdonított az emigrációnak a második világháború utáni magyar modernizációban és a kulturális-tudományos felemelkedési törekvésben. E kultúrpolitikai célok megvalósításában nagy szerepet szántak az emigrációba kényszerített zsidó származású, nemzetközi hírnevet szerzett szellemi kiválóságoknak. Sok zsidó emigráns a világ tudományos és kulturális élvonalába került, többen Nobel-díjat kaptak, egyeseket a várományosok között tartottak nyilván. Az emigráció jelentőségét az is növelte, hogy többsége azokban az országokban élt, amelyek a máso-

dik világháború utáni új világrend meghatározó hatalmai voltak, illetve amelyeknek nagy volt a nemzetközi presztízsük. A művelődéspolitikai és a kultúrdiplomácia abban reménykedett, hogy egy részük haza települ, és bekapcsolódik az ország demokratizálásába, illetve ha külföldön marad, az emigrációból segíti Magyarország felemelkedését.

Mivel a magyarságnak erkölcsi szempontokból és politikai okokból egyaránt érdeke volt a jó viszony megteremtése a zsidósággal, Magyarországon már a háború befejezése után gondoltak az együttműködésre, és kezdeményezték a kulturális és tudományos kapcsolatok kiépítését Zsidó-Palesztinával.

A tudományos együttműködés lehetőségei

Bereczky Albertnek, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium államtitkárának a külügyminiszterhez 1946. március 13-án küldött levele bizonyítja, hogy a magyar kulturális vezetés több szempontból is kívánatosnak, előnyösnek, sőt szükségesnek tartotta a kapcsolatteremtést a palesztinai zsidósággal. Elsődlegesen azért tartotta fontosnak, mert az együttműködés bizonyosságát adná annak, hogy a magyarországi zsidó deportálások nem a magyarság kezdeményezésére, elhatározásából és akaratából történtek, hanem német hatalmi terror következményeként. Politikai és erkölcsi szempontok mellett a magyar kulturális vezetés a tudományos élet 1945-ben megkezdett modernizációs törekvéseiben is támaszkodni kívánt a palesztinai magyar származású zsidóságra. Bereczky Albert Gyöngyösi Jánosnak írt levelében megfogalmazza, hogy a magyar kultúra eddig sajnálatosan nélkülözte a palesztin-zsidó tudományosságot, ezért csupán egyes törekvések jutottak el Magyarországra, azok is rendszerint különutakon, Nyugat felől, holott a jeruzsálemi egyetemnek több magyar származású, jó nevű professzora van.¹

A magyar kultúrpolitika tehát számolt azzal a lehetőséggel is, hogy magyar származású zsidók részesei lesznek az ország kultúrdiplomáciai törekvéseinek, és arra is gondolt: jó volna, ha a magyar származású tudományos elit bekapcsolódna a tudományos élet megújulásába. A VKM úgy ítélte meg, hogy az igen magas színvonalú Jeruzsálemi Héber Egyetem segíthetné a magyar tudományos élet fellendülését. A magyar kultúrdiplomácia a kapcsolatfelvételt a palesztinai zsidósággal egybe

akarta kötni a keresztény Palesztina megismerésével. Ezt azért is tartotta kívánatosnak, mert a Szentföld szüntelenül a különböző keresztény egyházak érdeklődésének középpontjában állt. A kulturális vezetés egészében úgy látta, hogy a Közel-Kelet szellemének és mélyebb megismerésének figyelemmel kísérése nyereséget jelentene az egyetemes magyar kulturális élet számára.²

A magyar kultúrdiplomácia távolabbi célja volt, hogy megjelenhessenek tudományos, esetleg ismeretterjesztő művek is. Tervezték egy folyóirat kiadását, de anyagi okokból belátható időn belül nem gondolhattak a terv megvalósulására. A VKM a békekötés után szükségesnek látta a személyes kultúrkapcsolatok felvételét is oly módon, hogy tudósok, írók és művészek rövidebb-hosszabb tanulmányútra Palesztinába utazhassanak. Az ösztöndíjak odaítélésekor a kultuszminisztérium szerint arra kell törekedni, hogy évenként vagy kétévenként egy-egy ösztöndíjas eljusson erre a területre is.³

Kezdeményezések tanszékek és lektorátusok létesítésére Jeruzsálemben

A magyar kultúrdiplomácia már a háború után felvetette a gondolatot, hogy a Jeruzsálemi Héber Egyetemen létesüljön magyar nyelvű könyvtár. A gondolat továbbérlelése közben felmerült az a lehetőség, hogy ugyanezen az egyetemen a könyvtár mellett szervezzenek magyar kultúrintézetet és lektorátust is. 1945-ben azonban a tervezet még nem realizálódhatott, de a kulturális vezetés a problémát napirenden tartotta. A kérdés fontosságát jelzi, hogy 1946. március 6-án Bereczky Albert államtitkár vezetésével VKM-értekezlet foglalkozott a kultúrintézet létrehozásával. A megbeszélésen részt vett Paikert Géza, a külföldi kapcsolatok ügyosztályának vezetője, dr. Simon Sándor, a nem katolikus ügyosztály vezetője, dr. Herskovits Ábrahám rabbi, valamint dr. Scher Tibor rabbi és tanár.

A tanácskozás résztvevői helyesen állapították meg, hogy a kultúrintézet és könyvtár létesítésével olyan kapcsolatot lehetne teremteni Jeruzsálem és Magyarország között, amely nagyon kívánatos emberi megértést hozna létre, és a szellemi, anyagi kultúrjavak kölcsönös kicserélésével a kultúra jelentős gazdagodását biztosítaná. A magyarországi zsidóság egyházi és világi képviselőinek bevonásá-

val kidolgozott elképzelés megvalósítása érdekében Bereczky államtitkár kérte a külügyminisztert, tegye magáévá a VKM e célkitűzéseit. Mivel Palesztina 1946-ban még a Brit Birodalom felügyelete alá tartozott, a kultuszállamtitkár arra kérte a Külügyminisztérium vezetőjét, eszközölje ki az angol kormány illetékes szerveinél a magyar kulturális intézmények felállítását.⁴

A Külügyminisztérium is tisztában volt a magyar–palesztinai zsidó kapcsolatok különleges szerepével, ezért a VKM 1946. márciusi felkérése után gyorsan intézkedett. 1946. május 16-án jegyzékben fordult a brit politikai misszióhoz, és kérte, hogy a Palesztinában lévő brit főbiztos révén tegyék meg a szükséges lépéseket Magyarország és a Jeruzsálemi Héber Egyetem kulturális kapcsolatainak intézményes kifejlesztésére. A KÜM-jegyzék kifejti, hogy a cél megvalósítását a VKM a magyarországi zsidó felekezet vezetőivel egyetértésben szeretné megoldani, akik támogatják, hogy a Jeruzsálemi Héber Egyetem hatáskörén belül Magyar Intézetet állítsanak fel megfelelő kézikönyvtárral együtt.

A Magyar Intézet felállítását Magyarországon egyrészt azért tartották indokoltnak, mert az intézeten keresztül a magyar zsidóság közvetlen kapcsolatot tarthat fenn a palesztinai zsidósággal, másrészt azért, mert a Szentföld és a Közel-Kelet őskori történelmével és nyelvészetével foglalkozó magyar egyetemek és kutatók a Magyar Intézet révén folyamatos és közvetlen információhoz juthatnak a Jeruzsálemi Héber Egyetem kutatóitól. A magyar kultúrdiplomáciai tervekről Bereczky Albert államtitkár informálta a Budapesten tartózkodó Palesztinai Zsidó Ügynökség bevándorlási osztályának vezetőjét, M. Háim Barlast, aki támogatásáról biztosította a magyar elképzeléseket.⁵

Az Intézet felállítását nem véletlenül támogatta mind a hazai zsidóság, mind pedig a palesztin zsidó vezetők. Tisztában voltak ugyanis azzal, hogy a Magyar Intézet az egyetemi kapcsolatokon és a tudományos célkitűzéseken túl erősítheti a zsidó identitást. A magyar kultúrpolitika érdeke pedig az volt, hogy a kivándorolt zsidók számára fenntartsa a magyar kultúrához tartozás tudatát. A magyar–palesztinai zsidó kapcsolatok kiépítését 1946 tavaszán a VKM viszonylag könnyen megvalósíthatónak tartotta, mert lebonyolítására alkalmas személyt látott dr. Scher Tiborban. Scher kiválasztása sikeresnek mondható, mert zsidó léte

könnyebben megszerezhetette a palesztinai zsidó vezetők bizalmát, továbbá tapasztalatokkal rendelkezett a kultúrkapcsolatok területén: már korábban is megbízták a héber–magyar kultúrkapcsolatok egyengetésével.

1946 májusában született meg a döntés, hogy létre kell hozni a Jeruzsálemi Magyar Kulturális Intézetet. Eszerint a magyar állam a Jeruzsálemi Héber Egyetemen magyar lektorátust, könyvtárat és kultúrintézetet szervez, és annak vezetésével dr. Scher Tibort bízza meg. A tervezet szerint egyúttal a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen héber lektorátust, könyvtárat és kulturális intézetet állítanak fel. A személyi kiadások fedezését úgy kívánták megoldani, hogy a két állam kölcsönös megegyezéssel vállalja a területén működő munkatársak javadalmazását, a dologi kiadásokat pedig rekonpenzációs alapon akarták rendezni. A Minisztertanács 1946. december 13-án hozzájárult Scher Tibor kiküldéséhez. Ő a meghatalmazás birtokában Palesztinába utazott, és tárgyalásokba kezdett az illetékes palesztin szervekkel.⁶

A magyar közeledés pozitív fogadtatása

A kultúrkapcsolatok kiépítése érdekében tett magyar kezdeményezéseket a palesztinai zsidó egyetemi körök és a zsidó társadalom széles rétegei támogatták. Örömmel fogadták a magyar származású zsidók is, akik úgy érezték, hogy a kapcsolatok kiépülése nemcsak a zsidóságnak, hanem a magyarságnak is a javát szolgálja. A magyar–zsidó együttműködés érdekében igen sokat tett Patai József professzor. A kiváló költő és irodalomtörténész előadás-sorozatot tartott a magyar irodalom nagyjairól, különösen a Biblia hatásáról műveikben (előadásai megjelentek a sajtóban és könyvformában is); ötkötetes magyar nyelvű antológiát adott ki *Héber költők* címen; széles körű tudományos munkássága részeként magyar klasszikusokat fordított héberre; többször beszélt a Jeruzsálemi Rádióban Magyarország szellemi életéről.

Patai professzor közbenjárásának köszönhető, hogy a Jeruzsálemi Egyetem nyomdája, amely a világ legtöbb kultúrintézményével kapcsolatot tartott, felajánlotta: megküldi kiadványait Magyarországra. A magyar tudományos élet számára ez igen fontos volt, mert a második világháború alatt a nemzetközi tudományos irodalom nem jutott el

Magyarországra, s ezt a hiányt lehetett részben pótolni. Pataiban felmerült a gondolat, hogy engedélyt kér a magyar kormánytól a *Múlt és Jövő* irodalmi és művészeti folyóirat egyidejű magyar és héber nyelvű újraindításához. A nagy hírű folyóirat, amelyet harminc éven át szerkesztett Budapesten, ismertté vált az egész kultúrvilágban.⁷

A magyar kormány azon lépéseit, amelyek erősíteni kívánták a kulturális kapcsolatokat a magyar nép és a palesztinai zsidóság között, a Vaadleumi Zsidó Nemzeti Tanács nagyra értékelte. 1947. március 19-én a VKM-hez küldött táviratában a Zsidó Nemzeti Tanács ezért igen fontosnak tartotta a tudományos együttműködést, amely lehetővé teszi a modern héber tanítását a budapesti egyetemen. A palesztinai zsidó vezetők minden területen készek voltak együttműködni, Scher Tibor azonban nem tudott megállapodni a Jeruzsálemi Héber Egyetem rektorával. A magyar származású rektor, Fekete Mihály, a kiváló matematikus ugyanis nem talált lehetőséget arra, hogy a magyar egyetemi lektorátus munkásságát beilleszesse egyeteme munkarendjébe. A Zsidó Nemzeti Tanács, a magyar–zsidó kultúrkapcsolatok fontosságát szem előtt tartva, átmeneti megoldásként azt javasolta, hogy a British Council vagy a francia kultúrközpont közvetítésével létesítsenek magyar intézetet a Héber Egyetemen.⁸

A magyar kulturális vezetés nagyra értékelte a magyar–zsidó–palesztin kulturális kapcsolatok kiépítését és a Zsidó Nemzeti Tanács pozitív viszonyulását. A kisebb nehézségek ellenére Bassola Zoltán államtitkár mindent megtett, hogy az akadályok elháruljanak, és létrejöjjön az együttműködés. A kérdés annyira a kultúrdiplomácia közepontjában állt, hogy azonnal reagáltak a felmerülő problémákra. A Zsidó Nemzeti Tanács táviratára másnap, 1947. március 21-én Bassola államtitkár választáviratot küldött, amelyben újból megerősítette, hogy a magyar kormány nagy súlyt helyez a kapcsolatokra, külön figyelemmel kíséri Scher Tibor tárgyalásait, és bízik a lektorátus meg a Magyar Intézet ügyének kedvező megoldásában.⁹

Zsidó részről is már a legmagasabb körök foglalkoztak a problémával. 1947. március 29-én Golda Meyer, a Jewish Agency nemzetközi osztályának vezetője küldött táviratot Keresztury Dezsőnek a magyar–palesztinai zsidó kultúrkapcsolatok fejlesztésének lehetőségéről. Golda Meyer nagyra értékelte a magyar kormány legújabb kezdeménye-

zéseit a magyar és a palesztinai zsidó nép kulturális kapcsolatainak erősítésére, továbbá azt is, hogy a budapesti egyetem a modern héber bevezetését tervezi. Újból megerősítette, hogy a zsidóság érdekelte a Magyar Intézet felállításában, s bízik benne, hogy a problémák végül is megoldódnak. A zsidó függetlenségi törekvések ismert személyisége összegzőként kifejtette, hogy a palesztinai zsidó nép buzgón támogatja a kulturális kapcsolatokat a világ összes népével, és keresi a további lehetőségeket a kulturális és tudományos együttműködés fejlesztésére.¹⁰

A magyar–zsidó kapcsolatokat kiemelten kezelő Bassola Zoltán 1947. április 14-én küldött választáviratában örömmel nyugtázta, hogy Golda Meyer helyesli a magyar nép és a palesztinai zsidóság kulturális kapcsolatainak kezdeményezését és felvételét. Az államtitkár jól látta, hogy Golda Meyer támogatása szükséges ahhoz, hogy a kitűzött kulturális célok az átmeneti nehézségek ellenére megvalósuljanak. Ezért ismételtén kérte a Jewish Agency nemzetközi osztályának vezetőjét, támogassa dr. Scher Tibort és a Magyar Intézet ügyét.¹¹

A nem várt nehézségek leküzdése után a Zsidó Nemzeti Tanács és a Jewish Agency támogatása révén sikerült feloldani a Jeruzsálemi Egyetem rektorának ellenérzéseit is. Dr. Scher Tibor tárgyalásai folytán a Zsidó Nemzeti Tanács 1947. június 9-én egy kétszobás lakrészt bocsátott a létrehozandó magyar kultúrintézet rendelkezésére Jeruzsálem centrumában (King Georg Avenue 27.). 1947. július 28-án a VKM 109 816/1947. sz. rendelettel megbízta dr. Scher Tibort a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet és Könyvtár vezetésével.

Mivel a független zsidó állam ekkor még nem létezett, a helyi viszonyok kényszere folytán a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet különbözött a világ többi országában létesített magyar intézettől. Hatáskörét a VKM a kulturális tevékenységre korlátozta. Az intézet keretében az igazgató és meghívott előadók előadásokat tartottak magyar nyelv- és irodalomból, történelemből, természettudományból, közigazgatásból, héber tudományokból és összehasonlító nyelvészetből, valamint folklórból. Az intézet kiegészítő és szerves része volt a könyvtár.

A Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet a tudományos tevékenységen kívül feladatának tartotta a tudós- és művészcsere előmozdítását, az irodalmi és tudományos dokumentáció-, a film- és hanglemezcseré, valamint az irodalmi és könyvex-

port palesztinai szorgalmazását, művészeti, ipari kiállítások, valamint hangversenyek rendezését. Hogy az intézet kultúr diplomáciai misszióját teljesíthesse, 1947 őszén a VKM elrendelte a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet és Könyvtár felszerelését.¹²

Zavarok az alakuló viszonyban a politikai változások hatására

A Magyar Intézet tevékenysége 1947 őszén veszélybe került: működését mind a magyar belpolitikai változások, mind a Palesztinában folyó harcok veszélybe sodorták. A közvetlen fenyegetést a közel-keleti események jelentették. Az 1947. november 29-i ENSZ-határozatnak megfelelően megszűnt a palesztinai brit mandátum, és Palesztina területén egy arab államot és egy 12 000 km² területű zsidó államot létesítettek. A döntést a zsidók elfogadták, az arab államok azonban elutasították, ami már a brit katonai kiürítés idején zsidó–arab polgárháborúhoz vezetett.

Dr. Scher Tibor jelentéséből megtudjuk, hogy a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet nem tud komoly kultúr munkát végezni a palesztinai belpolitikai körülmények, a harcok és merényletek, valamint a kivándorolt zsidóság általános helyzete miatt. A belpolitikai nehézségek mellett Scher arról is említést tesz, hogy az ellátmány és a valutában történő fizetés előtt egyre több akadály tornyosul. A fennálló politikai és gazdasági körülmények között a VKM-miniszter, Ortutay Gyula vitatta az intézet működését, ezért 1948. március 24-én levelet intézett a Magyar Intézet tervezett ideiglenes szüneteltetéséről a külügyminiszterhez. Ortutay ugyanakkor az intézet végleges megszüntetését sem külpolitikai, sem kultúr diplomáciai szempontból nem tartotta volna szerencsésnek. Nyíltan nem mondta ki, hogy mindez a magyarországi rendszerváltozással, a polgári erők 1947 tavaszi hatalomból való kiszorításával is összefüggésbe hozható. Láttá az intézet megszüntetésének veszélyét, azt a folyamatot, amely 1947 nyaratól már megindult, és ami egyoldalú kultúrpolitikai „nyitást” eredményezett. Azzal is tisztában volt, hogy az intézet megszüntetése alátámasztaná az országról terjesztett híreket, amelyeknek szerinte éppen Palesztina az egyik gyűjtőpontja. Az 1947-es fordulat után ugyanis több nagykövet, misszióvezető nem vál-

lalt közösséget az új népi demokráciával. Arról azonban nincs információnk, hogy a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet „ellenségesen” viszonyult volna a Nagy Ferenc utáni időszakhoz.

A kultuszminiszter tisztában volt az Intézet fontosságával a világ zsidóságával kialakítandó viszony szempontjából is. Meg is fogalmazta, hogy Palesztina, világszerte eleven kapcsolatai következtében, jelentős kulturális gyűjtő és kisugárzó helye a zsidóságnak. Ebben a helyzetben úgy vélte, az a legésszerűbb megoldás, ha a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet működését – a kulturális munka lehetőségének biztosításáig átmenetileg – szüneteltetik.¹³

A Jeruzsálemi Egyetem Magyar Intézetének átmeneti megszüntetése

Mivel a Külügyminisztérium nem emelt kifogást, 1948. április 28-án Alexits György államtitkár elrendelte a Magyar Intézet működésének átmeneti megszüntetését. A kultúr kormányzat az átmeneti megszüntetés elrendelésekor is tisztában volt az Intézet kultúr diplomáciai jelentőségével, amit az igazgatóval is közölt. Eszerint a VKM nem szándékozott véglegesen lemondani azokról a lehetőségekről, amelyeket – megfelelő politikai helyzetben – egy Palesztinában működő Magyar Intézet kulturális szempontból jelent. Alexits az intézet perspektivikus újraindításának fontosságát hangsúlyozta Scher Tibornak, és arra kérte, informálja erről az illetékes palesztinai kulturális szerveket.¹⁴

1948. május 14-én megalakult Izrael állam, amelyet az egyiptomi, iraki, jordániai és szír hadsereg azonnal megtámadott. A támadást a zsidó állam visszaszorította: nem sikerült megsemmisíteni a független Izraelt. Az a politikai helyzet, amivel a magyar vezetés az Intézet perspektivikus működtetésével kapcsolatban kalkulált, bekövetkezett. A külügyi vezetést – annak ellenére, hogy nem volt kifogása az intézet átmeneti szüneteltetésével kapcsolatban – azonban foglalkoztatta a probléma, és informálódott a Jeruzsálemi Egyetemi Magyar Intézet megszüntetésének kihatásáról. A Londoni Magyar Követség 1948. május 4-én megküldte a Külügyminisztériumnak jelentését és észrevételét. A londoni ügyvivő, Erős János részben egyetértett a provizorikus szüneteltetéssel, részben azonban kifejezte kétségeit és kritikáját a döntést illetően.

Úgy látta, hogy az a forrongó helyzet, amelyet Palesztina megél, és amely a brit mandátum után még jobban ki fog élesedni, a magyar kultúrintézet elé valószínűleg leküzdhetetlen akadályokat gördít majd. Erős szerint a VKM döntése, hogy az intézet működését szüneteltetni kívánja, londoni megítélés szerint is indokoltnak látszik. Az ügyvivő ugyanakkor felhívta a figyelmet arra a veszélyre, amelyet a szüneteltetés miatt képződött vákuum jelent. Ennek elkerülésére javasolta, hogy a magyar szervek megfelelő időben vegyék fel az érintkezést az angol hatóságok helyébe lépő közegekkel.

Erős János ezután több, a szüneteltetést „indokolttá tevő” lépést cáfolt, illetve figyelmeztetett a káros hatásokra. Rámutatott arra, hogy londoni megítélés és értesülés szerint a Palesztinába vándorolt magyar zsidóság körében igen sokan vannak, akiknek megtartása a magyar kultúrkörben kívánatos, és az eddigi magyar kezdeményezéseket örömmel fogadták. A kapcsolat fontosságát számos családi és egyéb szál is indokolja. Erős János, ha nem mondja is ki, de az intézet tevékenységének szüneteltetését a magyar kultúrdiplomácia és a zsidó identitás szempontjából egyaránt károsnak tartotta. Londoni információkból cáfolta azokat az „értesüléseket”, hogy a Magyarországról terjesztett hazug híreknek Palesztina volna az egyik gócpontjuk. A jelentésben Erős éppen az ellenkezőjéről informálta a Külügyminisztériumot. E szerint a követség kapcsolatban állt több hivatalos zsidó vezetővel, akik a politikai közvélemény különböző árnyalatait képviselik, de tőlük ellenkező – nem negatív – véleményeket lehetett hallani.¹⁵

A londoni ügyvivő jelentésének elküldése napján létrejött zsidó állam megalakulásával, illetve a Magyar Intézet átmeneti szüneteltetésével olyan kultúrdiplomáciai vákuum teremtődött, amely lehe-

telenné tette a magyar érdekek hathatós képviselését, és megszakította a kapcsolatot az egyik legnagyobb magyar anyanyelvű közösséggel, valamint a palesztin-zsidó kulturális és tudományos élettel.

JEGYZETEK

Izrael történetét Bright John: *Izrael története*. Budapest. Ref. Zsinati Iroda, 1990. c. munkája dolgozza fel.

1 UMKL-XIX-I-1e. 1946–26250, A tudományos élet reformját Viták a tudományos élet és az MTA modernizálásáról (1945–1946) c. cikkem ismerteti. *Kutatás-Fejlesztés-Tudomány-szervezési Tájékoztató*. 1988. 2. sz.; A professzori kinevezésekről lásd A koalíciós pártok felfogása a professzori kinevezésekről, az egyetemi autonómiáról és a tudományos szabadságról (1945–1946) c. cikkemet *Kutatás-Fejlesztés-Tudomány-szervezési Tájékoztató*, 1989. 3-A. sz.

2 UMKL-XIX-I-1e. 1946–26250

3 UMKL-XIX-I-1e. 1946–60681

4 UMKL-XIX-I-1e. 1946–26250

5 UMKL-XIX-I-1e. 1946–61554

6 UMKL-XIX-I-1e. 1948–244587; Patai József mint író, költő, műfordító és szerkesztő egyaránt kiváló volt. Ő alapította a Magyar Zsidó Könyvtárat, szerkesztette a *Magyar Zsidó Almanachot*, majd 1911-ben megindította a *Múlt és Jövőt*. Külföldi tanulmányútjai során áttanulmányozta az oxfordi kéziratokat, s a középkori héber költők sok kiadatlan versét jelentette meg. Patának jelentős érdeme volt a zsidó irodalmi ismeretek népszerűsítésében. *Magyar Zsidó Lexikon*. 686. o.

7 UMKL-XIX-I-1e. 1946–100067

8 Fekete Mihály 1914–1920 között a matematikai analízis magántanára volt. 1920-ban azonban megfosztották állásától. 1928-ban meghívást kapott a Jeruzsálemi Héber Egyetemre. Számos tanulmánya jelent meg magyar és nemzetközi folyóiratokban. *Magyar Zsidó Lexikon*. 268. o.; UMKL-XIX-I-1e. 1947–55844

9 UMKL-XIX-I-1e. 1947–55844

10 UMKL-XIX-I-1e. 1947–60175

11 UMKL-XIX-I-1e. 1947–60175

12 UMKL-XIX-I-1e. 1948–244587

13 UMKL-XIX-I-1e. 1948–245419

14 UMKL-XIX-I-1e. 1948–246994

15 ????

